

ГЛОВО

“Гетьманської столиці”

№ 3(32), травень - червень 2012 р.

Газета Національного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

Калейдоскоп подій

11 травня заповідник “Гетьманська столиця” приймав прес-тур регіональних засобів масової інформації. Акцію організовано за сприяння Управління у справах преси та інформації Чернігівської облдержадміністрації з метою популяризації об’єктів заповідника серед найширших верств населення. Цього дня до Батурина прибули представники Чернігівського обласного телебачення, радіо, обласних газет “Деснянська правда”, “Українська доля”, всеукраїнської газети “Сіверщина”, Менської газети “Наше слово”, Щорської газети “Промінь”, Ічнянської газети “Трудова слава”, Гордніянської газети “Новини Гордніянщини”, Бахмацької газети “Голос Присеймів’я” та інші.

Гостинні господині ознайомили з Батурином – делегація відвідала Цитадель Батуринської фортеці, Гетьманський будинок, Воскресенську церкву-усипальницю, Музей археології Батурина, церкву Покрови Богородиці, Будинок-музей Генерального судді В.Кочубея, палацово-парковий ансамбль К.Розумовського. Впродовж наступних днів видання опублікували свої враження про Батурин у вигляді репортажів та статей.

15 травня відбулася знаменна подія в професійному житті музейників. З ініціативи Чернігівської обласної державної адміністрації відбувся Міжрегіональний музейний форум “Музеї у XXI ст. Виклики часу. Шляхи модернізації.” Серед запрошених (а це представники 97, в основному, музейних організацій) була і делегація НІКЗ “Гетьманська столиця” на чолі з генеральним директором Наталією Ребровою. В програмі заходу – виставка друкованої продукції музейних

Експозиція Козацької держави Батуринської ЗОШ I-III ст., фото 10 червня 2012 р.

закладів Чернігівщини і власне пленарне засідання форуму.

В пленарному засіданні взяли участь до 80 учасників, якими було озвучено 13 доповідей. Привітав зібрання, озвучив регламент і основний напрямок роботи заходу заступник голови Чернігівської обласної державної адміністрації Віктор Тканко. В доповідях розглядалися питання, актуальні для музейної галузі не лише Чернігівщини, але й України в цілому. Співзвучними по духу були доповіді на-

чальника головного управління культури, туризму і охорони культурної спадщини Сергія Мойсієнка “Концепція Програми розвитку музейної справи в Чернігівській області на 2013-2017 роки. Презентація обласної акції “Відреставруй експонат”, голови Чернігівської обласної

(продовження на ст. 2)

Календар визначних дат

- 6 травня 1686 р.** - між Московською державою та Польщею підписано «Вічний мир», яким Україна була поділена на Лівобережну і Правобережну
- 9 травня 1945 р.** - День Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками
- 18 травня** - Міжнародний день музеїв
- 4 червня 1775 р.** - зруйнування Запорозької Січі російським військом на чолі з генералом П.Текелієм
- 28 червня 1651 р.** - Берестецька битва
- 27 червня 1709 р.** - Полтавська битва

Міжрегіональний туристичний форум “Чернігівщина туристична 2012”, фото 19 травня 2012 р.

(продовження, початок на ст. 1)

організації Національної спілки краєзнавців України Олександра Коваленка "Співпраця музеїв з Національною спілкою краєзнавців України та Інститутом історії, етнології та правознавства ім.О.Лазаревського", директора Дніпропетровського національного історичного музею ім.Д.Яворницького Надії Капустіної "Всеукраїнський музейний фестиваль: партнерство в суперництві", директора Чернігівського художнього музею ім.Гр.Галагана "Інновації у роботі Чернігівського художнього музею". З цікавістю вислухали присутні повчальні розповіді про досвід роботи громадських інституцій, співпраці з меценатами голови правління громадської організації "Український центр розвитку музейної справи" Владислава Піуро, керівника програм і проектів Фонду Ріната Ахметова "Розвиток України" Лесі Островської-Лютюї і директора Прилуцького краєзнавчого музею ім.В.Маслова Тетяни Зоць. Особливе ж зацікавлення викликала яскраво проілюстрована доповідь генерального директора заповідника "Гетьманська столиця" про нові форми популяризації заповідника. Адже для багатьох, особливо, невеликих музеїв, деякі форми і методи популяризації музеїв є новими, неосвоєними.

Після основної частини пленарного засідання форуму його організатори привітали музейних працівників з професійним святом – Міжнародним днем музеїв, від імені ЧОДА було вручено грамоти, дипломи, подяки і квіти працівникам музейної справи, які виявили особливий професіоналізм і старанність в роботі. Серед них і співробітники заповідника "Гетьманська столиця" генеральний ди-

Музичне привітання колективу заповідника з Днем музеїв, хор «Козацька душа» Батуринського БК, фото 18 травня 2012 р.

відділом О.Чуйку, старшому інспектору з кадрів Г.Вербець, реставратору В.Авулі, сторожу М.Парфененку.

В 2012 році започатковано вручення грамоти Національного заповідника "Гетьманська столиця". Першими нагородженими стали - наукові співробітники О.Харченко, Ю.Гутник та А.Потребенко, сторожі В.Вербець та П.Винник, завідуюча складом Н.Прокопенко, прибиральниці Л.Брага та Т.Путник, водій Ю.Демешко, доглядач А.Блажко, підсобний працівник В.Побожий.

19 травня в м.Новгород-Сіверському в рамках Міждержавного літературно-мистецького свята "Нетлінне Слово" відбувся Міжрегіональний туристичний форум "Чернігівщина туристична 2012", організованим Чернігівською обласною держадміністрацією. В приміщенні Новгород-Сіверського спортивного компле-

го 1861-го року вийшли батуринці саме на це місце провести Тараса в останнє путь.

Ще за життя Великий Тарас осягнув велике значення Батурина в багатостраждальній історії України. З болем писав він у своїй поемі-містерії "Великий лях" про загибель гетьманської столиці, як прозаїк написав повість "Близнець", картину "На пасіці", а також серію ескізів, офортів на Батуринську тематику.

З живими квітами і молитвою прихилили голови батуринці в пам'ятній скорботі за Кобзарем і в 2012-му, згадали його "незлим тихим словом". Акафіст на честь Святого Миколая Мирлікійського прочитав священник Свято-Покровської церкви о.Роман.

10 червня відбулося в славному місті Батурині традиційне Козацьке свято, яке пройшло вже в двадцять перший раз.

Зранку зібралися на Цитаделі Батуринської фортеці представники Чернігівської обласної та Бахмацької районної адміністрацій, Бахмацької районної ради, Батуринської міської ради, козацьких громадських та партійних організацій, організації Батурина, працівники заповідника "Гетьманська столиця", інтелігенція міста, екскурсійні групи – і старе, і мале.

У церкві Воскресіння Господнього на Цитаделі службу провели настоятель Батуринської Свято-Покровської церкви о.Роман (Кривко) та священник Чернігівського собору Святої Катерини о. Євген (Орда). Помолитися за упокій праведників, громада поклала кошики з живими квітами до пам'ятного знака жертвам Батуринської трагедії 1708 року.

Далі, під звуки духового оркестру, лягли квіти і до пам'ятника "Гетьмани. Молитва за Україну" на майдані Гетьманської слави. Урочистою ходою пройшла святкова колона центральними вулицями міста.

Зі сцени з вітальним словом виступили офіційні особи. Працювала в цей день виставка-продаж народних майстрів, Обласний філармонійний центр концертних програм, відділ культури Бахмацької РДА підготував і представив цікавий концерт. Через півтори години після початку свята на стійкість святкуючих випробувала гроза.

20 червня в залах Конотопського міського краєзнавчого музею імені Олександра Лазаревського відбулася презентація виставки «Немеркнуча слава козацького духу» із фондової колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця». Виставка складається із 17 картин, серед яких роботи Олеса Соло-

Пленарне засідання Міжрегіонального музейного форуму в м.Чернігові, фото 15 травня 2012р.

ректор заповідника Наталія Реброва, заступник генерального директора з наукової роботи Любов Кіяшко та завідувач відділу "Цитадель" Микола Терех.

18 травня колектив заповідника "Гетьманська столиця" зібрався на традиційні загальні збори з нагоди Міжнародного дня музеїв в Будинку культури м.Батурин. Генеральний директор заповідника виступила з привітальним словом та вручила почесні грамоти Міністерства культури України заступнику директора з господарчої частини В.Огієвському, головному зберігачу фондів І.Матушак, завідувачому парковим

ксом було розміщено виставку 46 експонатів. Окрему виставкову площу було надано і заповіднику "Гетьманська столиця". Заповідник заздалегідь підготувався до цієї події, видавши рекламні проспекти, газету "Слово "Гетьманської столиці", замовивши і виготовивши фільм "Батурин туристичний". Саме на таких форумах зав'язуються дружні і ділові контакти, які пізніше стають в нагоді.

22 травня в день Св. Миколая зібралися біля однойменної каплиці в Батурині мешканці міста, працівники заповідника "Гетьманська столиця". В травні далеко-

(продовження на ст. 3)

Видатні постаті

Життя та діяльність І. Домонтовича

**Руслана
Огієвська**

науковий співробітник заповідника
„Гетьманська столиця”

Портрет генерального судді
І.М. Домонтовича.

Генеральний суддя І.М. Домонтович протягом 1669 – 1681рр. працював у гетьманській столиці – Батурині. І по завершенні свого земного життя у 1683 році вічний спокій знайшов на території Батуринського Микола – Крупицького монастиря. Про місце поховання І. Домонтовича вказує запис Дмитрія Ростовського у монастирському синодику: “Помяни. Господи, душу усопшого раба твого Іоанна Домонтовича; кой своим коштом змуровал сию церковь и зди в ней положен на левой стороне под филаром”.

З того часу пройшло не одне століття. Миколаївський собор, який у 1680 р. побудував власним коштом генеральний суддя І. Домонтович, було розібрано на цеглу під час антирелігійної кампанії 1934 р. У 2000 р. Чернігово – Сіверська археологічна експедиція досліджувала територію Батуринського Микола – Крупицького монастиря. В ході розкопок був віднайдений фундамент Миколаївського собору, а також шість поховань, дослідивши які археологи прийшли до висновку, що поховання № 5 може належати генеральному судді І.М. Домонтовичу. В ямі зафіксовано залишки домовини у вигляді коричневого тліну, розміри якої – 0,8х2,0м. На дні могили знаходилися 10 цеглин, що були покладені під домовину. Цегла має розміри 4х15х28см і відноситься до XVII ст. Судячи з місця розташування в соборі в цій могилі було здійснено поховання визначної особи.

Іван Домонтович народився в родині Михайла Домонтовича приблизно в 1612 році. Службову кар'єру розпочав 1659 році у гетьмана Б.Хмельницького - спочатку козаком, а згодом - сотником Слабінської сотні Чернігівського полку. За сумлінну службу отримав села Смолин (нині Чернігівського району) і Максим (нині Козелецького району). Після смерті гетьмана, продовжував служити в оточенні його сина Ю.Хмельницького. 17 жовтня 1659 року Ю.Хмельницький підписав новий договір з Росією, серед умов якого були й такі, що зобов'язували

до видачі цареві всіх Виговських. У цьому ж році були заарештовані Юрій та Ілля Виговські, і, за дорученням чернігівського полковника А.Силича, І. Домонтович супроводжував їх до Москви.

З 1669 р. І. Домонтович служить в Батурині у гетьмана Дем'яна Многогрішного. Спочатку займав посаду чернігівського городового отамана, а з 1672 року - Генерального судді Лівобережної України. Саме в цьому році виникає змова проти гетьмана Д. Многогрішного. Генеральний суддя І. Домонтович був одним із організаторів перевороту - зокрема в ніч з 12 на 13 березня 1672 р. брав участь в його арешті і наступній видачі росіянам в якості “зрадника”. Разом із Петром Забілою та майбутнім гетьманом Іваном Самойловичем був учасником “особливої трійки”, яка з благословення московського царя керувала Лівобережною Україною до обрання нового гетьмана. У 1672 р. “особлива трійка” заарештувала і передала Москві ще одного “неугодного” українського політика — легендарного Івана Сірка, який намагався змагатися з І. Самойловичем за гетьманську булаву.

16 червня 1672 р. гетьманом обрали

Івана Самойловича, а І. Домонтович залишився на посаді генерального судді. Згодом український керманіч надав І. Домонтовичу село Кудровку (Сосницької сотні) “на кормление”, а 31 серпня 1672 р. він отримав Царську грамоту на с. Кудровку з млинами. 20 березня 1677 року разом з гетьманом І. Самойловичем їздив до Москви, де був представлений цареві. Перебуваючи на посаді генерального судді, часто виконував дипломатичні доручення гетьмана, але безпосереднім обов'язком генерального судді був розгляд судових справ. На сьогодні не багато документів збережено про судові справи, які розглядав генеральний суддя І. Домонтович. Тим більший інтерес становить судова справа 1677 р. над стародубським полковником П. Рославцем, яку вів у Батурині генеральний суддя І. Домонтович.

Іноколи негарзди в оточенні козацької старшини не підлягали розгляду в Генеральному судді, а передавались на розгляд до судів інших інстанцій. Так І. Домонтович вислав до церковного суду справу двох “багатоженців”, про що сповістив листом чернігівському архієпископу Лазарю Барановичу. Та крім державних справ генеральний суддя залишив про собі пам'ять на батуринській землі будівництвом вишуканої архітектурної споруди.

Миколаївський собор був споруджений у візантійському стилі: п'ятибанний, хрестовидний, з рисами українського бароко. Храм розписаний чудовими фресками. Головною його окрасою став п'ятиярусний бароковий іконостас. На чільному місці знаходився портрет Івана Домонтовича – старого з розумними очима, з лицем приємним і добрим, густими бровами, кучерявим волоссям, в каптані і епанчі (довгому широкому парадному плащі). Поряд з портретом зображений герб Домонтовича: меч, звернений донизу, між двома чвертьми місяця і двома зірками.

Іван Домонтович був одружений на доньці чернігівського полковника Василя Гнатовича Шумейка, рідного брата гетьмана Д. Многогрішного. Після себе І. Домонтович залишив трьох синів: Івана, Павла і Петра, та двох доньок: Єфимію і Параскеву. Павло – був священником у Благовіщенській церкві в Чернігові (1680–1712), Іван – бунчуковий товариш (1683), Петро – полковник писар Київського полку (1672–1676). Рід Домонтовичів мав своє продовження від синів Івана та Павла.

(закінчення, початок на ст. 2)

в'я, Сергія Якутовича, Валерія Франчука, Феодосія Гуменика, Володимира Пряжки, Олени Володимирової.

Відкрив виставку директор Конотопського музею Артур Мокроусов, науковий співробітник музею Шульга Валентина представила присутнім полотна видатних сучасних українських художників, роботи яких вперше експонуються в місті. Прозвучали слова подяки Національному заповіднику «Гетьманська столиця» від заступника міського голови Володіної Тетяни та депутата Конотопської міської ради, директора Конотопської філії Сумського державного університету Віталія Бібіка. Генеральному директору заповідника Наталії Ребро-

вій вручили від імені Конотопського міського голови подяку за популяризацію історичного минулого рідного краю, збереження та примноження культурної спадщини України.

Відкриття виставки черговий раз засвідчило плідну співпрацю колективів Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» та Конотопського міського краєзнавчого музею ім. О.Лазаревського.

Виставка «Немеркнуча слава козацького духу» буде діяти до кінця жовтня 2012 року. Кожен бажаючий може завітати до музею та ознайомитися з полотнами, які зацікавлять, викличуть щире захоплення і залишать незабутні враження.

1 липня до відзначення дня наро-

дження видатного архітектора Чарльза Камерона (1746 р.н.) та Дня архітектури України, територію палацово-паркового ансамблю Кирила Розумовського прикрасила експозиція під відкритим небом – “Доторкнись до історії!”, в основі якої оригінальні частини колон та пілястр іонічного портику головного фасаду (пошкоджений в першій половині XX ст.) палацу К.Розумовського.

Зацікавлений відвідувач зможе підійти і доторкнутися до автентичних архітектурних елементів палацу Розумовського, до цих красномовних уламків історії – і багата уява перенесе вас у глибину століть!

Підготували: *Наталія Сердюк та
Альона Потребенко*

Втрачені пам'ятки

З історії Батуринської лікарні

Микола Терех

завідуючий
відділом
«Цитадель»
заповідника
«Гетьманська
столиця»

Батуринська лікарня розпочала свою діяльність у 1751 році. Відомий дослідник медицини С.М.Ігумнов писав, що це була перша в Україні сільська лікарня. Вона була збудована за сприяння гетьмана України Кирила Григоровича Розумовського. Лікарня розташовувалась на головній вулиці міста. В даний час її територія знаходиться неподалік від сучасної середньої школи, по вулиці імені В.Ющенка. Лікарня була розрахована на 40 ліжок, мала декілька будівель, де розміщувалися хворі, лікар, фельдшер, прислуга, аптека, пральня та інші приміщення.

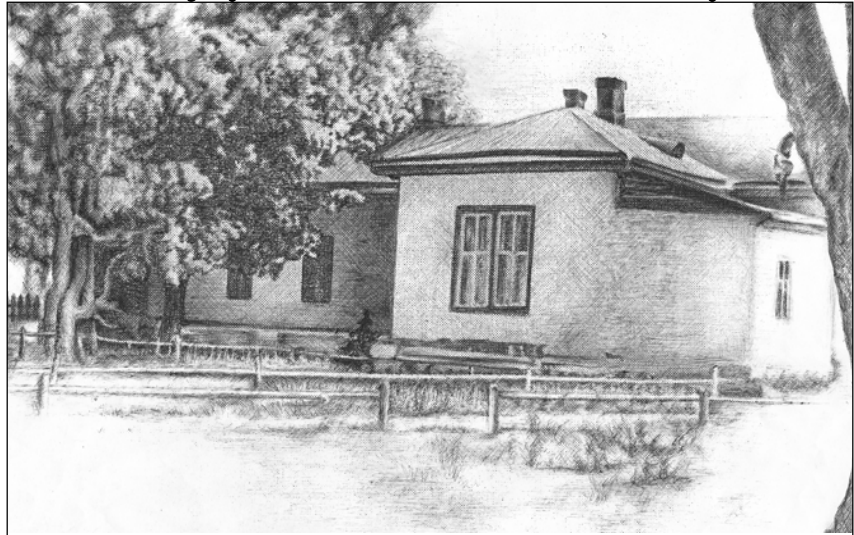

Кисіль Микола Андрійович
(1895-1953 рр.)

За розпорядженням Міністерства Державного Майна в Батурині з 1 серпня 1855 року діє лікарня на 15 ліжок і переіменують її в "Батуринську казенну лечебницю".

Після передачі в 1867 році лікарні земству, першим завідувачим Батуринською лікарнею був старший окружний лікар Конотопського і Сосницького повітів Олександр Феліксівич Головня. З 1879 року – головний лікар В.В.Шебалдаєв, він виконував велику кількість операцій, наприклад, в 1884 році він здійснив 23% всіх операцій в Чернігівській губернії. В 1900 році при головному лікарю М.М.Ожербломі, в Батурині виконували операції на очах при лікуванні катаракти та інших очних захворювань.

З вересня 1936 року працював лікарем, а згодом завідувачим Батуринською районною лікарнею Кисіль Микола Андрійович. За роки лікувальної практики він поставив на ноги десятки тисяч хворих

Батуринська земська лікарня, 1911р.

жителів. Народився Микола Андрійович 27 жовтня 1895 року в Батурині, в 1911 році закінчив навчання в Батуринському 2-класному училищі, а у 1915 році – Чернігівській земській фельдшерській школі. В цьому ж році був призваний до армії і служив фельдшером в Київському військовому шпиталі. З 1919 року працює в Батуринській лікарні на посаді фельдшера, а з 1928 року навчається в Харківському медичному інституті по закінченню якого, у 1933 році, Миколі Андрійовичу була присвоєна кваліфікація лікаря.

Першим робочим місцем на посаді лікаря стала Бахмацька районна амбулаторія, а потім – Батуринська лікарня. З вересня 1939 року по грудень 1940 року проходив військову службу молодшим лікарем в артилерійському полку, який розташовувався в м. Житомир.

Перед окупацією Батурина, в вересні 1941 року, на базі лікарні був організований тимчасовий військово-польовий шпиталь. Поранених було дуже багато. Їх розміщали не тільки в палатах, але і в коридорах лікарні та, навіть, у дворі, просто на траві. У повному складі медичний персонал Батуринської районної лікарні працював у шпиталі на чолі з головним лікарем Миколою Андрійовичем. Батуринські медики без сну і перепочинку робили все можливе, надаючи посильну невідкладну допомогу пораненим червоноармійцям.

Лікарня, під керівництвом Кисіля М.А. продовжувала лікувати хворих і під час окупації Батурина фашистськими військами, яка тривала два роки, з 9-го вересня 1941 року до 6-го вересня 1943 року.

Батурин був визволений частинами Червоної армії 6 вересня 1943 року. Того ж дня розпочали свою діяльність установи районного центру. Одним із перших розпоряджень голови Батуринського райвиконкому було призначення завідувачим райздороввідділом лікаря Кисіля Миколу Андрійовича. Тимчасово виконувати обов'язки головного лікаря батуринської лікарні було призначено Кисіль Таїсію Вавилівну (дружина Миколи Андрійовича).

З перших днів роботи на своїй посаді Микола Андрійович ставить собі за мету: за короткий час відкрити якомога більше

медичних закладів в районі. Потрібно було прикласти немало зусиль, щоб відновити мережу лікувальних закладів в районі.

У селах району поступово відкриваються лікарські дільниці, родильні будинки та фельдшерські пункти. Лікарські дільниці були відкриті у селах району: Крапне – лікар Шамрай Матильда Іванівна (терапевт), Городище – лікар Кучма Катерина Федорівна (терапевт), Нові Млини – Діденко Ганна Варлаамівна (гінеколог), Атюша – Кисіль Анастасія Прокопівна. Між іншим, медичні амбулаторії працювали у цих селах і під час німецько-фашистської окупації. В числі перших відновили свою роботу родильний будинок в с. Пальчики – акушерка Пухкал Клавдія Ємельянівна, фельдшерський пункт в с. Осіч – фельдшер Корж Марія Афанасіївна.

Налагоджує свою роботу інфекційне відділення, а вже в листопаді 1944 року мали місце спалахи сипного тифу в Батурині, Атюші, Кербутівці.

1 травня 1944 року при Батуринській лікарні відкривається дитяча консультація, завідувачою призначають лікаря-педіатра Данциг Розу Наумівну.

30 травня 1944 року Кисіль М.А. звільнений з посади завідувачого райздороввідділом та головного лікаря районної лікарні і заарештований за розпорядженням прокурора Батуринського району. Його звинуватили в тому, що він знаходився на окупованій території і співпрацював з окупаційним режимом. Після розслідування справи Миколу Андрійовича відпускають і призначають на посаду завідувачого Батуринською амбулаторією. Але ж протягом 18 років він виконував і обов'язки головного лікаря.

В останні роки життя Микола Андрійович займав посаду завідувачого терапевтичним відділенням. Взимку 1953 року Микола Андрійович помер і був похований в Батурині.

Батуринська земля славиться не лише своїми гетьманами, видатними політичними діячами, а й лікарями. Вони відносяться до тих фахівців медичної сфери, про яких знаєць земської медицини С.М.Ігумнов писав: "Вони дивились на земську справу не як на службу, а як на служіння".

Честь родини - понад усе!

Наталія Дробязко

завідуюча відділом
„Будинку-музею
Генерального судді
В.Кочубея”
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Литовський Статут 1588 р. ліг в основу судочинства як України - Гетьманщини, так і сусідніх з нею держав. Генеральний військовий суд був найвищою судовою установою. Такий адміністративний заклад знаходився і в Батурині з 1669 по 1708рр. До нашого часу збереглося надто мало справ, за якими ми могли б проаналізувати на сьогодні сам процес судочинства та винесення вироків, які мали місце в тогочасному суспільстві. Інколи позивачем до суду був сам гетьман.

Так, 17 грудня 1688 р. Генеральний військовий суд у Батурині розглядав справу бенкартів (позашлюбних дітей, тобто байстрюків). В тогочасному українському суспільстві серйозними вважались злочини проти сім'ї, моралі, і тому в судочинстві значну увагу приділяли зміцненню суспільного життя. Велику увагу приділялось покаранню за образи честі та гідності людини, образою словом, обзиванням бенкартом (байстрюком). І коли І.Мазепа, як володар держави, дізнався про негарзди між відомими родинами, то справу надіслав до суду: "...от боку самого ясно вельможного Його милости пана Іоанна Мазепи Гетьмана...", що безсумнівно, вказувало її важливість. Сварка, що призвела до розгляду справи в суді, була родинною образою Федора

Портрет Івана Федоровича Сулими,
I пол. XVIII ст..
Невідомий художник

Сулими.

Федір Іванович Сулима походив із старинного шляхетського роду гетьмана Івана Сулими. Саме Івану Сулимі польський гетьман, Станіслав Жолкевський, надав село Сулимівку в Бориспільській сотні. В подальшому Федір Іванович Сулима, переяславський полковник, стає її господарем. У родині він мав сина Івана, його і ображав Бориспільський отаман, Лук'ян Гриненко, називаючи: "...тя бенкартом и нечистого ложа сыном...". Колотнеча між родинами тривала вже два роки. Край в ній вирішив покласти сам гетьман, тому і по-

дав "супліку" до Генерального військового суду, яку розглядав генеральний суддя, Михайло Вуяхевич. Вислухавши обидві сторони суд ухвалив, Лук'яна Гриненка, що порушив 18-й артикул, тобто образив гідність людини, обзиваючи її бенкартом, що і записано в даному артикулі Статуту Литовського, визнати: "яко чести людской ругателя ...". Та присудив в суді публічно вибачитись перед родиною Сулими, але бориспільський отаман стояв на своєму і відмовився вибачитись. Тоді генеральному судді довелося виносити інше рішення: "теды подан ест до вязеня, в котором так довго має сидіти, аж тими словами як написано в артикулі, отмовить". Тобто уже сидячи у в'язниці обміркує свій вчинок та вибачиться перед родиною Федора Сулими, крім того, ще й сорок кіп словна заплатити (1 копа = 50 копійок). Покарання бориспільський отаман відбував у в'язниці переяславського полку, під пильним наглядом переяславського полковника Леонтія Полуботка.

Та справа на цьому не завершилась. І.С.Мазепі, ще раз довелося до неї втрутитись. Після винесеного вироку, дружина Л.Гриненко, Софія, почала писати слізні листи до гетьмана, просячи звільнити чоловіка з-під арешту, який просидів у в'язниці майже рік і цим спокутував свій негідний вчинок. Тож за розпорядженням гетьмана, який врахував стан злочину та "...яко прозбу ии (Софії) плачливу прийнявши" розпорядився звільнити 1 листопада 1689р. Лук'яна Гриненка. Ув'язненого звільнили, та разом із звільненням він втратив і посаду отамана Бориспільського.

Тож на розгляді історії даної справи ми можемо аналізувати, як в XVII ст. українці оберігали вірність шлюбу, та шанували мораль суспільства.

Молодша донька О. К. Розумовської

Тамара Місечко

науковий
спіробітниця
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Родина Розумовських два століття поспіль відігравала важливу роль у суспільно-політичному, культурному, освітньому житті Європи, ставала прикладом меценатства, доброчинності. Дехто із представників давнього козацького роду і до сьогодні залишається найвідомішою людиною сторінок історії тих часів, а про деякого більш скупіші відомості зберіг невпинний бурхливий час.

5 січня 1783 року у родині найстаршого сина останнього гетьмана України Олексія Кириловича Розумовського та Варвари Петрівни Шереметьєвої в підмосковному маєтку Горенки народилася ще одна донька, яку нарекли Катериною. Двохрічну Катю та старшу на п'ять років її сестру Варю суворий та запальний граф довірив турботам своєї сестри Параскеви Кирилівни Гудович, розлучивши доньок із рідною матір'ю "во избежание дурного нравственного влияния". Катерина,

як і її старша сестра, отримала блискучу домашню освіту. До восьми років її вихованням займалася німкеня, а потім французькій мові та вишуканим світським манерам її навчала, приставлена до неї вмігловим батьком, швейцарка mlle Calame.

На урочистостях з нагоди коронації Олександра I, мабуть, своїм тихим та лагідним характером, який успадкувала від рідної матері, Катерина Олексіївна Розумовська зачарувала імператрицю Єлизавету Олексіївну, ставши її улюбленою фрейліною. Разом з імператрицею та іншими придворними дамами вона співпрацює у благодійному санкт-петербурзькому "Обществе патриотических дам", мета якого полегшити тяжке життя вдів та сиріт, які залишилися внаслідок війни без батьків. Своєю діяльністю великосвітські дами поклали початок жіночій освіті, в 1816 р. відкривши жіночий навчальний заклад "Дом трудолюбия" (нині Єлизаветинське училище).

В 1811 році Катерина Олексіївна Розумовська не своєю родою, а казковим багатством та великою кількістю впливових родичів, полонила увагу молодого і честолюбного графа Сергія Семеновича Уварова, який був на декілька років молодший за неї. Та останнє слово було за нареченою. Вона саме

йому надає перевагу, стверджує біограф сім'ї О. Васильчиков, бо він "резко отличается умом, познаниями и строгим взглядом на жизнь от окружавшей его золотой петербургской молодежи". Одруження на молодшій донці Міністра освіти Російської імперії відкрило перед збіднілим графом С.С. Уваровим можливість швидко просуватися кар'єрними сходинками та принесло численні багатства. Від Розумовського йому відходить 11 тисяч кріпаків та маєтності, в тому числі і більша частина Іванькова (нині село Алатирського р-ну Чувашської республіки). В 1818 році помирає Лев Кирилович Розумовський. Катерина Олексіївна Уварова у братів свого батька викупляє великий маєток с. Поречье із сусідніми селами, присілками ("душ тогда там считалось 3 260") і великим лісом (Московська губернія Можайський повіт), які належали її дядьку Леву, і дарує своєму чоловікові. У ньому вони проживають, приїжджаючи сюди із Петербургу. Можайський маєток, що мав розкішний Пореченський будинок, С.С. Уваров ще більш розбудовує та прикрашає. Він збирає тут велику бібліотеку, рідкісні мармури, прекрасні картини. Сюди граф привозить куплені ним у Римі відомі мармурові антики із палацу герцога Альтемпс. У має-

(продовження на ст. 6)

Історичні постаті

Юлія Гутник
науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

Родина Пилипа Орлика

Григорій Орлик, репродукція з архіву професора Льва Борщака.

Багато уваги дослідники приділяли П. С. Орлику як політичному діячеві, та авторів першої української Конституції. Але поза увагою залишаються ті близькі люди, які плекали в ньому надії на краще майбутнє, любили не залежно від політичної ситуації.

23 листопада 1698 р. молодий Пилип Орлик одружився з донькою полтавського полковника Ганною Герцик. Саме ця подія допомогла іноземцю без родинних зв'язків на території Гетьманщини влитися в місцеві старшинські кола.

В сім'ї Орликів народилося восьмеро дітей – дочки: Анастасія, Варвара, Марта, Марина, Катерина, сини: Григорій, Яків, Михайло.

Анастасія Орлик народилася 1699 р. в Полтаві. У 1723 (1722) р. старша Орликівна вийшла заміж за генерала графа Югана Штайнфліхта. У подружжя народилося двоє синів: Карл Густав (названий на честь Карла XII) та Пилип (названий на честь діда). Сини Насті служили під команду Григора Орлика і часто виконували завдання, пов'язані з українськими справами. Анастасія Штайнфліхт померла 1728 р. у м. Кілі, в Гольштіні.

Після смерті Анастасії, граф Штайнфліхт узяв собі за жінку Варвару Орликівну, написавши до гетьмана листа, у якому попросив руки його дочки, посилаючись на патріарха Якова, чоловіка двох сестер, і на текст Біблії. Про Варвару Орлик відомо мало. Будучи у Вроцлаві, Пилипа Степановича переховував своїх доньок у сестер бернардинок і мав сплачувати за Настусю і Варвару по 200, а за Мартусю та Марисю по 150 польських золотих на рік. Очевидно останні дві дівчинки були ще малолітніми. Отже, Бася, як її називає батько, була другою дочкою в сім'ї і народилася ще до початку еміграції. Про те, де завершила свій земний шлях Варвара, існує декілька версій: за однією - Орликівна проживала в Стокгольмі (виглядає логічно, якщо припустити, що вона вийшла заміж за генерала Штайнфліхта); за іншою - Варвара разом з матір'ю та сестрою Маріанною приживали в Станіславі.

Про Марту Орлик відомо, що вона народилася в Бендерах десь в 1714 р. Третя дочка пішла заміж за волинського

і всього двору. Наречена мала свій замок і достатні володіння, подарувала чоловікові драгунський кінний полк, куди записалися переважно шведи. Звідси і його назва «Сині шведи короля». Сам Вольтер подарував на одруження Орликів авторський примірник «Історії життя Карла XII», переплетений у червону шкіру з гербом графа та графині. Родовий замок Дентенвіль знаходився у Лотарингії. Подружжя проживало в Комерсі, мало замок в передмісті Парижу та будинок у Версалі.

14 листопада 1759 р. генерал - поручик Г. Орлик помер у діючій армії. Олена Орлик Ле Брюн прожила ще 16 років. Удруге заміж не вийшла. За три дні до смерті вона одержала від імператриці Австрії Марії Терезії орден «Висхідного хреста» — нагороду вірним удовам. Нащадків Григорій не мав.

Не менш загадковою є доля Михайла Орлика. Народився він ще до еміграції Пилипа Степановича, скоріше за все в Батурині. 17 лютого 1722 р. П. Орлик вийшов із Кракова, взявши з собою сина Михайла, і відправився в турецькі володіння. Саме там, в Солоніках, десь після 1723 р. останній помер від якоїсь епідемії, що в тих землях не були дивиною.

Найменший син Яків народився 1711 р. в Бендерах. 8 травня 1722р. у Кракові гетьман отримав печального листа від доньки Анастасії про хворобу улюбленого сина Якова, а 12 травня — звістку про його смерть: «Невиліковний біль... проймає цілу мою істоту і перевищує всі нещастя», він породжений смертю «мого улюбленого сина Якова, єдиної моєї потіхи, хоч наймолодшого віком, але найбільшого надіями і виглядами десятилітнього хлопця рідкої і дивної вдачі».

Пізніше син Михайло повідомив батька про її причину. Орлик занотував у щоденнику: «причиною був безбожний наставник, бо саме він дав ліки із хліба з сіркою та лавровим листом, наказав натопити піч. Від цього Якубек заразив собі голову чадом і жаром, мав головний біль і сильну блювоту, а потім епілепсію».

П. Орлик помер 24 травня 1742 р., на самоті, без надії побачитися зі своїми рідними. Ганна Орлик доживала свої дні у Станіславі.

Українська справа була головним змістом життя П. Орлика. Тому йому довелося значну частину свого життя перебувати на самоті, серед чужих людей, далеко від дружини й родини. В цьому була найбільша трагедія особистого життя гетьмана.

шляхтича Держановського. Дата смерті Орликівни і чи були у подружжя нащадки — нам не відомо.

Не менш загадковим персонажем є Марина - Анна Орлик. Відомо лише, що вона народилася 1715 р. на острові Рюген в маєтку Гральшергоф. Як в подальшому склалася доля дівчинки достеменно не відомо.

Сім'я Орлика у Швеції зросла — 5 листопада 1718 р. в м. Сконе народилася донька Катерина. Але, вона померла вже наступного року. 1719 р. Пилип Орлик пише листа до королеви Ульрики - Елеонори, в якому жаліється на те, що він з дружиною і сімома дітьми не має коштів.

Щодо синів, то найбільш відомою особистістю, продовжувачем справ батька, був Григорій Орлик. Він зробив блискучу кар'єру при дворі Людовика XV, був генерал-лейтенантом французької армії, довіреною особою короля, отримав титул графа.

Народився Григорій 5 листопада 1702 р. в Батурині. «Тримали його до хресту гетьман і кавалер Іван Мазепа і Любков Чубейвна».

Григорій Орлик 3 грудня 1747 року в Версалі одружився з Луїзою-Оленою Ле Брюн де Дентевіль у присутності короля

(закінчення, початок на ст. 5)

тку на кошти господарів були засновані школа для простих кріпаків, лікарня.

Яким було подружнє життя Катерини Олексіїни Уварової не відомо. Про її чоловіка архівні матеріали свідчать як і про начитану, обдаровану людину, гарного співрозмовника, ділового державного діяча, але містять також і негативну оцінку, називаючи його аморальною особистістю. Та незважаючи ні на що, подружжя мало четверо дітей (за деякими джерелами трьох): трьох доньок Олександрі Сергіївну Уварову (Урусову) (1814-1865), Наталію Сергіївну Уварову (Балабину) (1820-1843), Єлизавету Сергіївну Уварову (?-?) та сина Олексія

Сергіївича Уварова (1825-1884).

Графиня Катерина Олексіївна Розумовська (Уварова), віддавши доньок заміж, усе своє життя присвятила синові, якого обожнювала. Вона часто супроводжувала його в поїздках за кордон. Це засвідчують придбані нею в той час акварелі, малюнки та картини, більша частина яких зберігалася в сімейній колекції та архіві. Позбавлена сама в дитинстві, так у край необхідної, материнської любові, вона намагалася оточити сина увагою і прививала йому смак до прекрасного, витонченого, до краси природи і навіть до старовини (збереглися статуетки, мармурові та теракотові голівки та інше). Батьки підтримували в сині потяг до науки. Від батька Олексія

Сергіївич успадкував любов до археології, яка в подальшому стала справою всього його життя.

14 липня 1849 року Катерина Олексіївна помирає. Її поховали в Санкт-Петербурзі в Лазаревській Усипальниці Олександрівсько-Невської лаври.

Графиня К.О. Розумовська (Уварова), як і багато представників давнього козацького роду, залишила помітний слід на сторінках багатовікової історії нашого народу. Продовжуючи традиції, започатковані своїм дідусям-гетьманом, вона торувала шлях жіночій освіті, яка у ті часи посідала другорядне місце, давала уроки доброчинності, любові до знедолених, долучилася до збереження культурних цінностей людства.

Альона

Потребенко
науковий
спіробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Численними легендами та загадками утаємничена постать княгині з роду Розумовських Софії Юхимівни Дараган. Дійсно, адже звичайна українська дівчина стала княгинею та однією з найзаможніших жінок в Україні. Про красу та розум Софії складали легенди.

Історичні документи подають неточні, маловідомі та суперечливі відомості з її біографії. Наприклад, дуже багато незрозумілого пов'язане з її походженням. Офіційно Софія Юхимівна Дараган (в заміжжі Хованська) народилася в козацькій старшинській родині Дараганів — київського полковника Юхима Федоровича та його дружини Віри Григорівни Розум, рідної сестри відомих у XVIII ст. братів Олексія та Кирила Розумовських. Проте існує легенда, згідно якої Софія могла, навіть, бути позашлюбною донькою імператриці Єлизавети Петрівни. Родинні зв'язки з царським двором створили можливість дати Софії блискуче столичне виховання та освіту. Вона була фрейліною імператриць Єлизавети Петрівни та Катерини II. У 1764 р. Софія виходить заміж за камер-фур'єра, князя Петра Васильовича Хованського, який дослужився до чину камергера. Шлюб Софії склався невдало, невдовзі вона покидає столицю та проводить останні роки свого життя в Семиполках, родовому маєтку Дараганів, який перебував

Княгиня з роду Розумовських

Портрет Софії Дараган,
невідомий худ. XVIII ст.

з фондів ЧОХМ ім. Г.Галагана у їхній власності із другої половини XVII ст. Повернувшись у рідне село княгиня приділяє велику увагу розвитку поміщицької економіки.

Княгиня Хованська померла 2 серпня 1819 р. в Семиполках. За заповітом вона веліла поховати себе на цвинтарі Георгієвського монастиря біля м.Козелець, можливо, з бажання бути похованою біля своїх батьків. На території монастиря донині зберігся фрагмент надгробку Софії Юхимівни. Родина

Дараганів постійно робила великі пожертви на потреби монастиря. Зокрема Юхим Федорович виділяв кошти на покриття куполів Георгієвського храму та замовив для нього іконостас і дзвін.

З іменем Софії Дараган пов'язані сторінки повісті Т.Г.Шевченка «Княгиня». Вона стала прообразом головної героїні твору — княгині Катерини Дем'янівни. Ця версія підтверджується співставленням історичних фактів, епізодів у художньому творі та тогочасної дійсності. Зокрема, це пожежа в поміщицькому маєтку в Мостицях (нині с.Петрівське Козелецького району) на Чернігівщині, де часто бував Т.Г.Шевченко. Село Мостище, яке у XVIII ст. належало Юхиму Дарагану і його доньці Софії, згоріло дощенту. За сюжетом повісті, Катруся після пожежі збожеволіла і потрапила в Кирилівський монастир у Києві. В реальному житті Софія переїздить в Семиполки.

Надзвичайну вроду юної Софії відтворює портрет, із зібрання фондової колекції Чернігівського обласного художнього музею ім. Г. Галагана, виконаний невідомим художником у 60-х рр. XVIII ст. Вражає зовнішність молодої красуні в білій сукні з темно рожевою стрічкою і трояндою в попелястому волоссі. Живий погляд її синіх мигдалевидних очей, мінливий їх вираз не можуть оминати увагу глядача. Портрет Софії Дараган був наданий на тимчасове експонування заповіднику "Гетьманська столиця" в березні 2012 р., який став окрасою однієї із зал палацу К.Розумовського. З чарівним образом юної княгині можна ознайомитися на виставці «Родина Розумовських».

Олена Харченко

науковий
спіробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Маросейка у Москві

З постановням на українських теренах козацької держави та її дипломатично-посольської служби відпрацьовувалося і питання постійного перебування козацьких представників у країні, з якою підтримувалися союзницькі відносини. Така практика була започаткована ще у другій половині XVI ст. Тоді у провідних західно-європейських державах почав утверджуватися інститут постійного посла-резидента, який проживав у країні призначення. Поступово, з кінця XVI — XVII ст., ця практика поширилася й на центрально- та східноєвропейський регіон, що стало досягненням тогочасної дипломатичної культури. У посольській службі новоутвореної Української держави також слідували встановленим нормам, зокрема дотримувалися їх і у гетьманському Батурині.

Згідно з українсько-російськими домовленостями 1667 року у столиці Московської держави було побудовано так званий "Малоросійський двір". У ньому мали прийматися, проживати та забезпечуватися "кормами" всі українські послы, які приїжджали до царської столиці. Тут постійно проживали п'ять-шість українських представників. У восьмому пункті Глухівських статей 1669 р., укладених гетьманом Д.Многогрішним з царем Олексієм Михайловичем зазначало-

ся, що у Москві "на особливо влаштованому дворі" повинен жити український резидент. Ось як виглядало дипломатичне представництво України в Москві за правління гетьмана І.Самойловича: "Двір Війська Запорозького... в Білому городі, на Покровиці, у приході коло церкви Миколи Чудотворця, що називається Стоппа, біля двору боярина Артамона Сергійовича Матвеева. Від воріт з двору до верхніх шат ганок з уступом камінним, з того ганку сіни верхні передні, а в сінях чулан дерев'яний, у ньому ж три вікна, у вікон защіпки і грати залізни". Окрім малоросійського, в Москві існував ще й особливий гетьманський двір. Коли у грудні 1687 року у Москві перебувала матір новообраного гетьмана Мазепи ігуменя Марія-Магдаліна, вона разом із почтом проживала у "гетьманському дворі в трьох палатах і в четвертій світлиці". Згадується про цей двір і у 1700 році. Іван Мазепа приїздив до Москви у зв'язку з врученням йому ордену святого Андрія Первозванного. Гетьмана поселили на Посольському дворі на Покровці, бо Гетьманський двір в цей час ремонтувався.

Українських гостей приймали з почестями, а їх утримання відпускалось із казни. Наприклад, коли у 1700 році до Москви приїздив Іван Мазепа, із ратуші видавали на утримання гетьмана "и при нем будучей старшине и иных чинов войсковим людям на поденний корм московського життя и в дорогу поденного и на прогонние деньги 500 рублей". 21 січня завідувачому посольським двором

дворянину М.Текутьєву, належало прийняти з ратуші на Посольський двір для приїзду гетьмана Мазепи тільки пиття одного: 20 відер вина двойного, 100 відер простого, 100 відер меду вареного, білого ж, пива мартовського і "расхожего" чотири варі. До того ще й корму кінського 50 відер сіна, 100 четвертей овса та 20 сажнів дров. Відпускалися напої відповідно чинам: гетьману належало видавати в день "по 8 чарок вина двойного, по піввідру меду вареного, по відру меду білого, по два відра пива доброго". Старшині, яка супроводжувала українського керманіча (осавулу Івану Ломиковському, бунчужному Івану Скоропадському, ніжинському полковнику Івану Обідовському), належало — по 5 чарок вина двойного, по 3 кружки меду вареного і пива доброго стільки ж. Порції напоїв зазначені ще й для 18 знатних товаришів, 4 канцеляристів, священника, аптекаря, трубака і 27 чоловік челяді.

Тож характерними проявами українсько-російських відносин другої половини XVII ст. був обмін посольствами та встановлення інституту посла-резидента. Як наслідок, в Москві з'явилося українське дипломатичне представництво, в центрі міста постали "Малоросійський та Гетьманський двори". Відголоски далекого минулого чути в російській столиці і сьогодні. "Малоросійський двір", який існував у Москві у XVII ст., тоді ж дав і назву вулиці на якій він знаходився. Нині у російській столиці про перебування українських посольств нагадує вулиця Маросейка.

Історична географія

Аматорський театр у Вороньках

**Наталія
Дробязко**

науковий
співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Відома козацько-старшинська родина Кочубеїв належала до числа найбільш заможних людей України - Гетьманщини. Одним із представників родини був Микола Аркадійович Кочубей, нащадок генерального судді Василя Леонтійовича Кочубея.

У володіння Миколи Аркадійовича з 1850 року входило село Вороньки, Козелецького повіту на Чернігівщині (нині Бровицький район). У 1860 році він вдруге одружився з Оленою Сергіївною Волконською, донькою декабриста Сергія Григоровича та Марії Миколаївни Волконських.

5 січня 1863 року в родині народився син Михайло. Його дитинство пройшло у рідному селі Вороньки. У 22 роки він вступає на службу, потім стає ватажком Козелецького повітового дворянства, пізніше ватажком Борзнянського повітового дворянства.

Михайло Миколайович Кочубей увійшов в історію як благодійник, культурний і політичний діяч, який був почителем Козелецької земської лікарні, членом Єпархіальної училищної ради від Козелецького повіту. У селі Веприк на Козелецьчині, поблизу Вороньків, побудував школу. Також прославився як меценат, який підтримував навчальні заклади на Чернігівщині. Серед них Борзнянська школа садівництва та Людмилинська жіноча школа, яка знаходилася у м. Мрин, Ніжинського повіту Чернігівської губернії.

Велику увагу він приділяв аматорському театру, який був заснований в кінці 50-х - на початку 60-х років XIX ст. в рідному селі його бабусею - Марією Миколаївною Волконською. Після її смерті турботи про театр взяла на себе донька, Олена Сергіївна Кочубей (Волконська). Але коли у віці 38 років помирає її чоловік, Микола Аркадійович, Олена Сергіїв-

Михайло Миколайович Кочубей, фото поч. XX ст.

на знову виходить заміж і переїздить в маєток Вейсбахівку (околиця м. Прилук), залишивши вороньківське господарство і театр на піклування сина Михайла.

Михайло Миколайович з дитинства захоплювався театральною справою, тому добре дбав про розвиток театру, яким опікувався. Для театру за його коштів було зведено окреме приміщення, в якому окрім зали для глядачів та сцени, містилася велика бібліотека вітчизняної і зарубіжної літератури, а також фотолабораторія.

В парку, в затінку дерев, обладнано майданчик, де влітку проходили вистави. У спектаклях в основному брали участь дворові люди, рідше селяни, а іноді й сам Михайло Миколайович та його рідна сестра по матері, Лідія.

У репертуарі кочубеївського театру були такі спектаклі: "Москаль Чарівник", "Безталанна", "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Челядник", "Назар Стодоля", "Доки сонце зійде - роса очі виїсть", "Шельменко - денщик", "Наталка - Полтавка" та багато інших.

Заради розширення театрального репертуару Михайло Кочубей вдався до

переробки творів М.В. Гоголя. Із "Сорочинського ярмарку" він зробив п'єсу на одну дію "Халепя", а з "Ночі перед Різдвом" - п'єсу на три дії "Оксана".

Театр М.М. Кочубея часто відвідували шановні гості. Влітку 1886р. у театрі побував чеський фольклорист Людвіг Куба, який був присутній і на виставі "Наталка - Полтавка".

Відомі тогочасні актори театру П.Г. Половець, Н.М. Шута, яка вдало виконувала роль Наталки у виставі І.П. Котляревського "Наталка - Полтавка". Актор М.В. Діаковський настільки захопився театральною справою, що згодом заснував аматорський театр в сусідньому селі Веприк. Найвідомішим із акторів трупи театру Михайла Кочубея став Ю.Завадський, який в 1920 році став директором Одеського оперного театру і перебував на цій посаді до 1930 року.

Аматорський театр у Вороньках жив тихим сценічним життям, під патронатом відомої родини Волконських - Кочубеїв, більше ніж півстоліття і вніс особливий внесок у розвиток театраль-ного мистецтва на теренах Чернігівської губернії в XIX на початку XX ст.

Газета «Слово Гетьманської столиці»

Засновник і видавець - Батуринський державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"

Свідцтво про реєстрацію
№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.

Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл.,
вул. Гетьманська, 74, факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-0-08
e-mail: baturin-capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.ua

Обсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення № 389
Бахмацька районна друкарня

Газета віддрукована в Бахмацькій районній друкарні,
16500, м.Бахмач, вул. Луначарського,4

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна -
редактор
Сердюк Наталія Федорівна -
відповідальний секретар
Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка
Блажко Юлія Анатоліївна
Сушко Наталія Миколаївна

Розповсюджується безкоштовно